

**Ordinacions protomunicipals a la
Conca de Barberà:
els casos de Blancafort, la Guàrdia
dels Prats i les Piles (segle XIII)**

Jaume Felip Sánchez

Les manifestacions inicials de vida rural i urbana es materialitzaran³ a nivell jurídic en el «concilium» i la «universitas», que consistiran en l'assemblea de tots els veïns d'un lloc, constituint la seva primera representació orgànica. Aquestes assemblees es convocaven a so d'anafil o de pregó públic, a manament del batlle (representant directe del senyor) o d'altra autoritat (com el castlà o el seu batlle), tenint aquestes reunions diverses competències en l'interès públic de la població. Consta que a Perpinyà i a Tortosa podien ocupar-se de les talles o repartiments d'impostos i de regulacions de policia local, ordenant bans (ordinacions) i, a la Vall d'Aran, podien nomenar o discernir en el càrrec de notaris.⁴

Gradualment, aniran apareixent els individus més destacats de la població, anomenats «prohoms» o «pahers», fent costat a les autoritats delegades per la senyoria (els batlles o veguers), a fi d'assessorar-los en assumptes de caire econòmic, fiscal, urbanístics i, fins i tot, de caire policíac i judicial. Fou així com el tàndem batlle-prohoms tingueren al seu càrrec atribucions de tipus governatiu, com l'ordinació general de la vida de la localitat en els seus aspectes fonamentals de seguretat i policia, exercida mitjançant la promulgació de *banna* (multes), bands, disposicions coactives amb sanció que abastaven els assumptes més diversos: població jueva, trànsit urbà nocturn, cacera al terme, jocs d'atzar, canvi de moneda, ordinacions de confraries, repressió civil i penal de matrimonis furtius i raptos de donzelles menors d'edat i aspectes tocants a interessos mercantils i marítims.⁵ Desconeixem amb precisió les característiques d'aquesta col·laboració entre el batlle i els prohoms: es pot pensar que el batlle podria prescindir de l'opinió dels prohoms i que aquests només tenien un paper d'assessoria no vinculant. Tanmateix, es documenta en alguna població, a la darrereria del tercer quart del segle XIII, que els prohoms tenien, en la promulgació de bans o multes, un paper determinant i que, en aquest període, el batlle havia de jurar en poder dels prohoms en rebre el seu càrrec⁶.

Així tenim, per exemple, les ordinacions d'Àger de 1278, hi consta en la seva rúbrica general que la confecció fou deguda a les autoritats locals (prohoms) sense la referència a cap intervenció o aprovació per part de l'autoritat superior (batlle o senyor de la vila). El seu contingut toca essencialment aspectes de policia urbana i més abundantment de policia rural, regulant aspectes de caràcter coactiu, ja que les disposicions del capítulat duen la respectiva sanció o multa en cas d'incompliment: la conservació de la via

pública abasta diverses ordinacions a fi de preservar la integritat de la mateixa i la del sòl públic municipal sostret en intervencions urbanístiques abusives. Amb tot, la majoria de la reglamentació es refereix als camps, pastoreig, caça i treball agrícola. Els «pahers i prohòmens» s'atribueixen el coneixement per la via del contencions dels conflictes sorgits entre els veïns per danys rebuts als seus camps o ramats i l'estimació monetària de dits danys.⁷

Les ordinacions de Blancafort de 1271

Blancafort fou una població que a l'època medieval es fundà al terme de Montblanc, a una partida anomenada Cornellà: en la carta de població atorgada el 1155, pel comte Ramon Berenguer IV als habitants del lloc de Vilasalva, precursor de Montblanc, s'especificava: «(...) baixa pel torrent de l'Amalguer fins al [riu] Francolí i va directe a la Portella Roja i a la roca Voltorera; de quarta part a la serra del Tallat de Barberà i va al coll que s'anomena Pedra de Llamp i baixa per aquest roure de Forat Micó i va directe a l'aigua [del riu] Anguera». Aquest espai esmentat a la carta de població delimitava gairebé tota la partida del «Cornellà», partida que també ocupava una part del terme de La Guàrdia dels Prats. Aquest territori era estipulat d'una manera més genèrica en les reserves de territori de 1054 en la infeudació del castell de Barberà fetes per Ramon Berenguer I com «dues parades a Cornellà» i part de les «vint parades de La Guàrdia»; en les reserves fetes per Berenguer Ramon II en la nova infeudació del castell de Barberà de 1067 es declararen com «la coma davant Veltregar (...) cinc parades a Cornellà» (a La Guàrdia només reservava quinze parades). Haurem de recordar que l'equivalent toponímic del Voltregà de 1067 seria la roca Voltorera de 1155.⁸

Sembla, doncs, que la interposició del terme de la Guàrdia entre la partida del Cornellà i el nucli de Montblanc haurien retardat la posada en marxa del rompiment de terres i l'explotació d'aquesta part del terme, gairebé vint anys després de la carta de població de Vilasalva. Aquest factor també explicaria que es decidís fundar un nou nucli de població al centre de dita partida: la dificultat d'accés i la proximitat d'altres nuclis que ja feia temps que brandaven, com els de l'Espluga de Francolí i La Guàrdia dels Prats, en serien el motiu.

Així fou com el 2 de març de 1174⁹ s'atorgà carta de població per part del castlà Berenguer de Vilafranca, amb la potestat delegada del rei Alfons I, als colonitzadors Guillem de Narbona i un tal Ponç¹⁰ a fi que fessin una vila o població d'homes en aquell lloc anomenat «Cornellà», al qual s'imposà el nou nom de «Blancafort»

per tal que hi aportessin nous pobladors, els quals s'haurien de regir pels costums de Montblanc i hi tinguessin una dominicatura de tres parellades d'extensió, treballades a «costum dels prohoms de Montblanc». A més s'hi haurien de fer deveses i horts als llocs on s'hi poguessin fer, dins del territori que els delimitaria, de les quals deveses Berenguer de Vilafranca se'n retindria una quarta part dels rendiments. Els cedí els establiments del nous homes establerts (una part dels rèdits dels establiments de terres fetes als nous pobladors) i els estacaments dels plets que s'hi esdevidrien (en dret feudal, la garantia econòmica de complir els compromisos adquirits judicialment), els quals haurien de ser jutjats a la seva Cort de Montblanc, o en aquell lloc que manaria de la novella població que ara s'hi constituïa. Els responsables de la colonització haurien de construir una fortificació i li retrien fidelitat (homenatge) al castlà Berenguer de Vilafranca i n'haurien de donar potestat sempre que en fossin requerits en el termini de deu dies. A més tindrien pel referit Berenguer la batllia de Blancafort i també la de Solivella. El terme restà delimitat per la vessant o carena de la serra dels Comalats, amb el terme definit amb la vila de Solivella, amb el terme establert entre Blancafort i La Guàrdia dels Prats i amb el terme concordat amb dit lloc i L'Espuga de Francolí. El territori romandria incardinat dins del comtat de Barcelona i dins del terme de Montblanc, a la vicaria pertanyent als Vilafranca. El mateix Berenguer de Vilafranca els encarregà de recollir el delme que li pertanyia i ells rebrien, en remuneració de tot aquell treball, el redelme de totes les rendes pertanyents a la vicaria que ells els hi encomanava.

El Blancafort primitiu era situat dalt de tossalet on encara s'hi dreça l'església parroquial dedicada a Santa Magdalena, junt amb l'antic fossar (actualment el parc infantil). La muralla primitiva rodejaria església i fossar, anant pels actuals carrers de Rosselló i d'Àngel Guimerà (en aquella època conegut com el «carrer del pou» o «del pou de la vila») girant pel carrer de Ponent tot entorn. Dins del recinte hi havia el carrer de dalt que feïa el paper de carrer central del castell. La Plaça vella o de l'Ajuntament era una petita plaça que es formà davant un portelet d'aquest antic recinte, un recinte que tot ell deuria portar el nom de «castell». En aquesta Plaça vella s'hi establí l'antic forn del segle XII.

La nova fundació de Blancafort deuria créixer ràpidament, atestant-s'hi a mitjan segle XIII una setantena llarga de famílies. Amb tot, la representació del poblament de Blancafort quedaria limitada per la prehegemonia atorgada per la Corona als prohoms de Montblanc sobre la resta dels altres habitants de l'extens terme de Montblanc,

una facultat que es mostra clarament quan el rei Alfons I atorgà als prohoms montblanquins la potestat de recaptar diners (o «districte») per a satisfer els serveis que els pobladors del terme haguessin de fer al rei o per qualsevol altre dret o usatge que els pobladors de Montblanc haguessin de satisfer a la corona o qualsevol altre feudatari de Montblanc. Ho sabem perquè el rei esmentà aquesta potestat quan el 1178 separà el territori de Vilaverd del terme de Montblanc, especificant que els homes de Vilaverd deixarien d'estar obligats a correspondre als requeriments o potestat dels prohoms montblanquins¹¹. Els prohoms de Montblanc també encapçalaren el mateix 1178 la sol·licitud al rei Alfons I d'atorgament del privilegi anomenat *carta albergue* que consistí en reduir un donatiu inespecífic que es feia en espècie per al manteniment del monarca i la seva cort o seguici quan s'allotjava a la Vila, per un donatiu anual pecuniari de cinquanta morabetins. Segons documents¹² de 1191, aquesta funció recaptatòria se centrava principalment en els pagaments de la questia, de la redempció dels drets d'host i cavalcada, el dret d'alberga, de manlleutes (*prestium*) i d'altres serveis reials i veïnals, uns pagaments que es distribuïen sobre el valor de les propietats dels montblanquins. Els prohoms de Montblanc deuriem vigilar que cap propietat defugís la seva càrrega corresponent en les contribucions i per això s'estipulà vers l'any 1180 que les propietats no podien ser venudes o penyorades a clergues o cavallers. Malgrat tot, el rei no s'estigué de fer francs a dos montblanquins i les seves propietats per concedir-los als Monestirs de Santes Creus i de Poblet, els respectius anys de 1192 i 1194.

Aquest municipi embrionari montblanquí de la segona meitat del segle XII tindria en algun moment indeterminat del regnat de Pere I alguna mena de confirmació o conversió en «consolat», «confratria» o «conjuratio» que vindria a evidenciar-se en la presència de cònsols representants de Montblanc durant el jurament al nou rei Jaume I a les famoses Corts de Lleida de 1214, una representació que seria esporàdica i de la que no tenim cap evidència de la seva continuïtat. En tot cas, el 1238 i durant el setge de València, trobarem al batlle reial i prohoms de Montblanc implicats en el control fiscal de les contribucions reials i veïnals dels propietaris de la vila i terme de Montblanc, quan aconseguiren del rei Jaume I l'aprovació d'un estatut que prohibís l'alienació de propietats per a concedir-les a ordes militars i religiosos.¹³

El 1269 el rei Jaume I confirmà¹⁴ els *Usos i costums de Montblanc*, dels quals en tenim un coneixement fragmentari. En un dels usos confirmats es fa esment al «Consell dels Prohoms» de Montblanc,

un organisme que no sabem si ja existia abans o fou concedit en aquell moment, al qual el rei li atorga la potestat d'emetre sentències en companyia del seu batlle i de dos prohoms que haguessin estat presents durant la instrucció del procediment portat pel jutge designat per a inquirir el delictes, unes funcions que equivaldrien al «juí de prohoms» exercit posteriorment. Aquest Consell de Prohoms seria l'antecedent dels setze jurats o consellers autoritzats el 1284 per via de privilegi pel rei Pere II,¹⁵ organisme que seria el primer ens permanent de govern municipal on el rei traspassaria la jurisdicció ciutadana i els aspectes urbans-veïnals, al marge de la jurisdicció feudal-militar exercida pels castlans (dels Cardona i dels Vilafranca).

Mentrestant, a Blancafort la representació dels habitants només era exercida per la «universitat» o consell de tots el veïns del lloc, ja que el govern municipal del terme era exercit pels jurats montblanquins, que eren els que distribuïen les taxes o talles fiscals i tenien les prerrogatives sobre els aspectes governatius. Haurem d'esperar¹⁶ a 1359, durant el domini del comte Enric de Trastàmara, per trobar uns jurats al capdavant dels veïns de Blancafort, amb unes funcions del tot dependents del municipi montblanquí.

En la rúbrica inicial de les ordinacions¹⁷ promulgades el 1271 pel consell dels veïns de Blancafort («*omnis populus Albefortis*») consta l'aprovació dels batlles («*cum baiulos*»), en el que constituïrien aquest protomunicipi blancafortí que ordenarien una sèrie de bans amb disposicions coactives amb multes per als contrafactors: en primer lloc prohibien l'entrada a les vinyes, horts o propietats tancades, sota pena d'un sou durant el dia o bé de cinc sous si es feia de nit o de manera oculta; l'entrada de bèsties grosses en un rostoll on hi haguessin garbes es penava amb una multa de tres diners per cada bèstia trobada i l'esmena del dany fet; per als porcs la multa era de dos diners per porc i l'esmena del dany; el pastor que fes entrar un ramat en rostolls on hi haguessin garbes hauria de pagar de multa dos sous de dia i si l'entrada s'hagués fet de nit, de cinc sous, amb esmena de danys; tota bèstia que anés sense pastor hauria de pagar el seu amo multa de sis diners i l'esmena de dany; qualsevol persona que travessés un sembrat seria penada amb multa de sis diners; cada ovella o cabra que entrés en una vinya o mallol, veremada o no veremada, hauria de pagar multa d'una malla (mig diner) i hauria d'esmenar el dany provocat i si fes malbé arbres plantats, tres diners; els animals que furguessin en cultius de safrà quan hi hagués fulla o flor haurien de pagar de multa, per cada porc, set diners, per bèstia, ovella o cabra, malla, bèstia grossa, dotze diners, animals solts, sis diners; cada bèstia grossa que entrés en cultiu de

blat, sis diners, ovelles o cabres multa de malla (mig diner), del lloc de la «Ressalida» cap enfora; als homes de la Guàrdia dels Prats, de Solivella, de Rocallaura i de Montblanquet o qualsevol altra persona que fes llenya al territori de Blancafort el multarien amb vuit diners; si algú els hi vengués o penyorés llenya també seria multat i al denunciador li donarien dos terços; qui donés o vengués carbó (*fornillum*) pagaria multa de dos sous i el denunciador en tindria dos terços; qualsevol herbívor que entri en camp de blat pagui de multa dotze diners i esmeni dany; qui cavi en terra d'altri o li defaci pagarà de multa de cinc sous de dia i deu sous de nit; no es permetrà jugar a daus o jocs d'atzar i també es penarà als que permetin que s'hi jugui; des del camí de l'Esplugu en amunt no es permetia a cap dona rentar llana, filat, bugada o altra cosa lletja sota pena de sis diners, dels quals en tindrien dos terços el denunciador i l'altre terç la senyoria; qualsevol dona o persona que rentés coses vils o lletges a la bassa o l'embrutés pagaria de multa sis diners; que ningú pugui endeutar-se per un valor superior al vint per cent de la seva collita; qui arrenqui un arbre que pagui multa de dotze diners o esmeni el dany; tothom qui entri en camp on hi ha collita o hi posarà bèsties o abelles, pagui de multa dos sous de dia i cinc sous de nit; de totes aquestes multes, si no hi havia denúncia no es podien fer pagar. Signaren com a testimonis Guillem de Fillol, Joan Albert, Jaume Albert, Pere Malet, Guillem de Linyà, Guillem d'Argilaguers, Pere Joan de Guardiola, [...] Arnau, Guillem d'Amorós i Pere Cabana.

Com podem veure, la majoria de les ordinacions (vuit) intentaven posar ordre en evitar els danys del pastoreig i la ramaderia en l'agricultura (sembrats, vinyes i cultiu del safrà). Quatre d'elles volien evitar els danys que altres persones poguessin fer en propietats i cultius aliens. Una ordinació limitava l'empru del tall de llenya i producció de carbó al seu territori, reservant-lo als blancafortins. Una altra prohibia els jocs d'atzar i una altra volia evitar l'endeutament excessiu, limitant la seva magnitud a una quinta part de la collita. Dues ordinacions eren de policia urbana o sanitari, evitant embrutar l'aigua per a finalitats indesitjables. Un darrer capítol decretava la necessitat de denunciar per fer efectives les multes i en això seria important la figura d'un baner o messeguer, figura que no hem pogut documentar durant el segle XIII però que sí es pot trobar atestada a mitjan segle XIV.¹⁸ *Ordinacions de la Guàrdia dels Prats de 1275*

El poble de la Guàrdia dels Prats avui és un agregat del municipi

de Montblanc, situat a pocs quilòmetres al nord de la capital de la Conca de Barberà. El seu origen sembla remuntar-se al segle XI, durant la segona iniciativa¹⁹ de colonització feudal dirigida pel comte Ramon Berenguer I. El 1053 es documenta per primer cop com un topònim consolidat i com a referència per a les reserves de territori que l'esmentat comte Ramon Berenguer I decretà durant la infeudació del castell de Barberà, la qual cosa sembla indicar que l'indret podia haver estat establert feudalment en un període anterior. Alguns autors han confós la Guàrdia dels Prats amb la Guàrdia d'Ermemir,²⁰ però aquesta darrera guàrdia era situada a l'actual terme de la Riba.²¹ Els successius atacs sarraïns documentats a la segona meitat del segle XI i la primera meitat del XII deurien evitar la posada en marxa de la població. Serà a la segona meitat del segle XII quan Ramon de Cervera, senyor de la Guàrdia, i els seus cavallers vassalls establiran el territori. Un d'aquests cavallers, Guerau de Figuerola donarà el 1180 un alou situat a la seva dominicatura a Arnau, capellà de La Guàrdia²². Aquesta donació esdevé la primera referència a l'existència d'un capellà i una església, existència que ve refrendada per estar aquesta església consignada a la butlla de Celestí III,²³ atorgada el 1194.²⁴

De la cadena feudal del castell de La Guàrdia dels Prats en coneixem alguns elements: hem vist alguns dels milites o cavallers més importants a la darrereria del segle XII, que foren Bernat de Conesa i Guerau de Figuerola. Aquests disposaven de dominicatures que, a vegades, subinfeudaven a altres cavallers, els quals en darrer terme establien les terres a pagesos. Malauradament no disposem de gaires dades que ens permetin conèixer com estaven estructurades.

De la castlania guardiola disposem d'una mica més d'informació: la castlania era un element primordial per al control d'un feu que posseïa un castell de defensa; era al càrrec de la figura del castlà o carlà. Aquest personatge es feia càrrec de l'organització defensiva del castell, a la vegada que també fruïa de prerogatives envers l'exercici de la justícia i del repoblament del terme. La seva funció principal era, com hem dit, la cura del funcionament del castell o torre de vigilància principal del terme, procurant-ne la defensa, guarda i govern del mateix. Tot això ho feia en nom del seu senyor, Ramon de Cervera, a qui havia de retre comptes, així com reconèixer cada vegada que era requerit pel senyor eminent de la fortalesa i deixar-li pas i pendre'n possessió en tot moment, a banda d'altres serveis feudals a què eren obligats els altres cavallers del feu. A la

Guàrdia dels Prats el primer castlà documentat és Ponç de Falcs,²⁵ a la darrereria del segle XII, succeït per Raimunda de Falcs, de qui ens consta el 1201 féu penyora per un deute monetari amb els templers de Barberà dels seus drets a la castllania. També hi figuraven al document les seves filles Rica i Berenguera. El 1218 és Elisenda de Falcs, muller d'Ermengol Senesterra, i filla de Raimunda de Falcs la nova castllana. Del seu matrimoni tingué un fill anomenat Ponç que no la sobrevisqué i per això, en el seu testament escrit el 1246, fa hereva a la seva filla Romea.²⁶ En aquell període històric una dona podia heretar una cavalleria o castllania però, segons els Usatges de Barcelona, el seu tutor si era menor o el seu marit si era casada havien de fer per ella el servei militar a què feudalment era obligada.²⁷

La primera referència a una «universitat» o conjunt de tots els habitants de la Guàrdia («universis habitatoribus Gardie de Pratis») data del 1218, quan amb personalitat jurídica pròpia intervingueren junt amb el seu senyor Ramon de Cervera, la castllana Elisenda de Falcs i el seu marit Ermengol Senesterra, així com el cavaller Guerau de Vallclara en la venda que Pere de Puigverd, senyor de Pira, els seus fills Berenguer i Guillem i el seu nét Berengueró, fill de Berenguer, feren de l'ús de l'aigua que els de la Guàrdia podien agafar del riu Anguera, dins del terme de Pira.²⁸ En un altre document de 1222 serà la comunitat dels homes de la Guàrdia representada pels seus prohoms («omnes homines per nos ac per omnes nostros probis homines de Guardia Pratis») els que atorgaran a la castllana Elisenda de Falcs i el seu marit Ermengol i el seu fill Ponç que les batudes i joves a què eren obligats feudalment les farien al terme de la Guàrdia, mentre que els tragins els podrien escollir entre fer-los fins a la Guàrdia dels Prats o la torre de Falcs, a condició que els castllans els haurien de proporcionar el pa, vi i carn que s'acostumava donar mentre es realitzava aquest servei.²⁹ Com podem veure, aquest consell dels habitants, junt als prohoms i al batlle senyorial de la població formarien els elements bàsics per a l'existència d'un protomunicipi. No serà fins a la darrereria del segle XIII que, sota domini del monestir de Santes Creus que en rebrà la possessió dels Cervera, aquest municipi rudimentari madurarà amb el nomenament anual de quatre jurats. Aquest jurats desenvoluparan les atribucions governatives en representació de tots els habitants de la Guàrdia.

Amb tot, el 1275, quan es promulgaren les ordinacions³⁰ que ara

volem estudiar, al capdavant dels habitants només hi constaven els prohoms, els quals «ab volentat dels senyors» declararen, primer, com i quan s'havia de caçar al terme: per això posaren ban de cinc sous de dia i deu sous de nit a qualsevol caçador que ho fes, exceptuant quinze dies per Tots Sants i altres quinze dies per Nadal, tenint present que en aquells quinze dies la caça s'hauria de fer amb permís de l'amo del terreny, sinó haurien de pagar el mateix import de multa. A més, només podrien utilitzar fures aquells que haurien estat designats pels senyors (el monestir de Santes Creus) i pels prohoms. En segon lloc, en un altre capítol es prohibien els jocs de daus i d'atzar, sota multa de deu sous, i un altra multa de deu sous penaria als que acollissin els jugadors. Un darrer ban prohibia l'entrada de bèsties grosses, menudes i porcs en terres alienes, amb una multa depenent del número d'animals i la seva tipologia.

Les ordinacions de les Piles de 1277

Els primers esments documentals de les Piles daten del segle XI: provenen del contingut d'un contracte³¹ de venda, datat de 1072, pel qual Oliver Bernat conferí la possessió dels castells de Montclar, les Piles i Benviure al comte de Barcelona Ramon Berenguer I. A dit Oliver Bernat li pertanyien per herència i successió en la compra que el seus pares Bernat Sendred i Quíxol feren a Arnau Otó i la seva muller Guilla. A canvi d'aquests castells, Oliver Bernat rebé la considerable xifra de 2.000 mancusos d'or barcelonesos. Pocs mesos després, el mateix comte Ramon Berenguer I donava a Bremon Seniofred el castell de Conesa,³² i encara no un any més tard, féu donació a Udalguer Ramon de la quadra de Vallverd,³³ dins del terme de Montclar: en totes dues donacions es mencionen, en les afrontacions, «*ipsas Pilas.*» Totes aquestes transaccions s'emmarcaven en la ben coneguda política del comte Ramon Berenguer I de reintegració del domini directe de castells i senyories, especialment en les marques fronteres.³⁴

Un segle més tard, Alfons I intentà posar ordre en totes aquestes possessions que amb tant d'interès havia obtingut el seu avantpassat Ramon Berenguer I: el 1178 recuperà el domini eminent sobre el castell de Turlanda amb una sèrie de pactes amb el cavaller Bernat Sespiles i la seva muller Saurina;³⁵ el mateix any comprà el castell i quadra de Vallverd per 110 morabatins a Estefania filla de Pere Arnau de Conques, descendents d'Udalguer Ramon.³⁶ El castell de

les Piles potser també hauria retornat al rei Alfons I, no ho sabem del cert. De fet, ens consta que el 1185 era en mans de Guerau de Jorba i la seva muller Saurina,³⁷ un personatge que havia proporcionat molts préstecs al rei Alfons, i gràcies a ells havia aconseguit molts castells i rendes del monarca català: per exemple, la meitat de les rendes dels castells de Montblanc i la Riba, conferides en qualitat de castlania major.³⁸ El 1187 ens trobarem la confirmació ³⁹ del rei Alfons I dels feus que Guerau de Jorba i Saurina havien deixat en testament a la seva filla Gueraua, casada amb Pere de Puigverd, entre els quals s'esmenta especialment Vinaixa, Albió, Valleclara, els Omells (o Omellons) i les Piles.

El castell de les Piles restà en possessió dels Puigverd fins que el 1234 Guillem de Puigverd i el seu fill Arnau de Ponç el vengueren a Dalmau de Timor pel preu de 1500 morabatins («auris»), excepte « la potestat i domini del senyor rei que pel seu dret té i ha de tenir» sobre dit castell,⁴⁰ restant en mans dels Puigverd fins, com a mínim, les acaballes del segle XIV.

Durant el període que ens interessa per a l'estudi de l'ordinació que publiquem (darrerria del tercer quart del segle XIII), l'evolució senyorial de les Piles es manté uniforme: els Timor en serien els senyors: el Dalmau de Timor comprador del feu el 1234 ens consta en la mateixa posició el 1242, quan signà un compromís en el casament d'una filla seva amb Gener d'en Blanc.⁴¹ El 1277 la castlania era en mans d'un tal bord de Timor, un fill espuri d'algun membre del llinatge senyorial.

En l'ordinació⁴² intervingueren tots els habitants de les Piles, donant el consentiment el castlà bord de Timor, qui es comprometé a fer-la complir. Per altra banda, els espilencs juraren complir que des de la festivitat de Sant Andreu (trenta de novembre) fins al dia de Nadal (25 de desembre) només podrien caçar a les seves propietats i no en les d'altri. En cas d'incompliment es sotmetien a una multa de cinc sous, si eren sorpresos durant el dia, i de seixanta sous si l'incompliment es feia durant la nit. Els vint-i-sis compromissaris deuriem ser tots els caps de casa existents aleshores: en fogatges dels segles XIV i XVI hem vist que el número de focs comptabilitzats a les Piles rondaven⁴³ entre els setze i vint-i-un, donant una densitat poblacional aproximada d'un foc per quilòmetre quadrat, confirmant ⁴⁴ un poblament dispers conformat per diversos masos i un petit nucli al redós del castell.

Notes

- 1.- FONT I RIUS, J. M. «Orígenes del regimen municipal de Catalunya», a *Anuario de Historia del Derecho Español*, vol. XVI (1945) p 389-529 i XVII (1946) p. 229-585 i publicat com a llibre, Madrid, 1940, 504 p. també fou publicat a col·lectània de treballs sota el títol *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya Medieval*, p 281-560, Barcelona 1985. Ens interessa en especial el capítol IV. També estudià l'origen del municipi, en concret el cas de Cervera, TURULL, M., «Nuevas hipótesis sobre los orígenes de los Consejos Municipales en Catalunya (siglos XII-XIII): Algunas reflexiones». *Anuario de historia del derecho español*, 72, p. 661, TURULL, M., *La configuració jurídica del municipi baix-medieval: Règim municipal i fiscalitat a Cervera entre 1182-1430*, Barcelona, 1990, Fundació Noguera; TURULL, M. i VERDÉS, P., «Gobierno municipal y fiscalidad en Catalunya durante la baja edad media», *Anuario de historia del Derecho Español*, 76, 2001, p. 221-236; TURULL, M., *El gobierno de la ciudad medieval: administración y finanzas en las ciudades medievales catalanas*. Barcelona 2009, IMF-CESIC. A nivell de síntesi i divulgatiu es pot consultar MORELÓ, J., «Un nou actor polític: les ciutats», dins J. M. SALRACH (dir.), *Naixement de la nació catalana. Orígens i expansió. Segles IX-XIV*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona 2017, p. 246-268.
- 2.- FONT I RIUS, J. M. obra citada, *Estudis sobre els drets...*, p. 498.
- 3.- *Ibidem*, p. 402-413.
- 4.- FONT I RIUS, J. M. «Orígenes del regimen municipal de Catalunya», a *Estudis sobre els drets...*, capítol V, p. 524.
- 5.- *Ibidem*. p. 440-441. Pel que fa al Conca, disposem dels treballs publicats referents a ordinacions: PALAU, A., *Ordinacions de Prenafeta, Miramar, Figuerola i Montornès, 1459*, Impremta Requesens, Montblanc 1930; CORBELLA, R., *Lo nostre poble. Aplech de notícies fahents per l'història de Valfogona*, Vic: Tipografia Catòlica de sant Josep, 1898, p. 46-50 i 54-55; CAPDEVILA i MIQUEL, Tomàs, «Unes ordinacions de Vilanova de Prades», *La Cruz. Diario Católico*, Tarragona, 22 de setembre de 1935; ALTISENT, A., «Ordinacions de l'Espluga de Francolí Sobirana (1347)», *Arrels*, (L'Espluga de Francolí) (1980) p. 131-157 A. ALTISENT, *Història de Poblet*, Poblet 1974, p. 389 i p 442-444; BERGADÀ, A., *Vimbodí. Estudi històric, sociològic i religiós*, Vimbodí, 1971, p. 250-265; FARRÉ, B., *El Vilosell, un poble a l'ombra de Poblet*. El Vilosell, 1984, p. 193-207; PORTA, J. M. «Les ordinacions municipals de Montblanc (segle XVIII i XIX)», *Aplec de Treballs*, (Montblanc) 14 (1996), p 97-136; GRAU, J. M. «Unes ordinacions de Tarrés (1743)», *Aplec de Treballs*, 17 (Montblanc), 17 (1999), p. 15-32; TEIXIDÓ, J., «Les ordinacions municipals de Conesa (segles XIV-XV)», *Recull* (Santa Coloma de Queralt), 11, (2009), p. 113-146.

- 6.- FONT I RIUS, J.M, *Ibidem*, p. 448.
- 7.- FONT I RIUS, J. M. «Notas sobre la evolución jurídico-pública de una comunidad local en el Pirineo catalán: Àger», *Actas del Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos, San Sebastián, 1950*, vol VI (Saragossa, 1952) p. 67-85; també fou publicat com a col·lectània de treballs sota el títol *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya Medieval*, p. 281-560, Barcelona, 1985 , p 122.
- 8.- FELIP, J., *Montblanc, fundació i creixement: 1155-1277*, Montblanc 2013, p. 27-29.
- 9.- ens decantem per la data del dos de març per la possible confusió de «mensis» per «nonas» al document: FELIP, obra citada, doc. 17, nota 5.
- 10.- aquest Ponç tal vegada seria un Ponç de Bruges que hem vist associat en altra ocasió amb Guillem de Narbona.
- 11.- FELIP, J., obra citada, p. 51-53.
- 12.- FELIP, J, obra citada, doc. 47-48.
- 13.- BOFARULL i SANS, Francesc de, «Documentos para escribir una monografía de la Villa de Montblanch», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, doc. 67, p. 540-541.
- 14.- FELIP, J. *Llibre de privilegis, concòrdies i cartes reials de la Vila de Montblanc (col·lecció factícia)*, Montblanc, 2001, doc. 39, p. 105-106.
- 15.- BOFARULL i SANS, F. de, «Documentos para escribir una monografía de la Villa de Montblanch», *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, doc. 44, p. 492.
- 16.- Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg. 903, f. 171v-172r.
- 17.- Apèndix documental, doc. núm. 1.
- 18.- AHAT, fons parroquial de Blancafort, capsa 11, manual notarial núm. 41a) (1350), [en realitat de 1350 a 1352], sense foliar, en data 2 de maig de 1351.
- 19.- MIQUEL, F, *Liber Feudorum Major; Cartulario que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, Vol. I, CSIC, Barcelona 1945, doc. 251, p. 266-267.) SANS TRAVÉ, Josep M. «Alguns aspectes de l'establiment dels templers a Catalunya: Barberà», *Quaderns d'Història Tarraconense (Tarragona)* 1, (1977), p. 21, nota 42, FELIP SÁNCHEZ, J. *Sarral. Història i Privilegis (segles XII i XVI)*, Sarral, 2015, p. 14.
- 20.- PALAU I DULCET, A. *Guia de la Conca*, Barcelona 1932, pàg. 34. Ho afirma sense cap fonament; segueix a aquest autor i en repeteix l'error LIAÑO MARTÍNEZ, Emma, *Contribución al estudio del gótico en Tarragona*, Tarragona, 1976, p. 167.
- 21.- Ermemir era vicari al castell de l'Embut, pel seu senyor Hug de Cervelló, l'any 1011, segons constava al consell celebrat a Santa Perpètua per dirimir la propietat del castell de Selmella: MORERA, Emili, *Tarragona Cristiana*, volum I, Tarragona 1897, ap. 5, FELIP SÁNCHEZ, J. *Sarral. Història i Privilegis (segles XII i XVI)*, Barcelona 2015, p. 12, nota 6.
- 22.- FELIP SÁNCHEZ, J. *Montblanc, fundació i creixement (1155-1277)*, Montblanc 2013, p. 26 i 39, doc. 25.

- 23.- i no la de Climent III com afirma erròniament PALAU I DULCET, A. ob. cit, p. 34. LIAÑO MARTÍNEZ, E. seguint-lo repeteix l'error.
- 24.- publica la butlla VILLANUEVA, J *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid-València, Real Academia de la Historia, 1803-1852, ap. núm. 38.
- 25.- Pons i Marqués en la seva transcripció del Cartulari de Poblet, dipositat a Tarragona, editada el 1938 per l'Institut d'Estudis Catalans (doc. 239) es confon i l'anomena Ponç de Sales. Tanmateix, això no treu cap mèrit al seu treball, fet en condicions difícils, durant la Guerra Civil.
- 26.- FELIP SÁNCHEZ, J. *Montblanc, fundació i creixement (1155-1277)*, Montblanc 2013, p. 26-27.
- 27.- GUDIOL, Josep, *Traducció dels Usatges, les més antigues constitucions de Catalunya y les costumes de Pere Albert*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 1908, p 42, corresponent al foli 29 del manuscrit «En qual manera don poçtat fembra qui succeex en feu».
- 28.- PAPELL, J., *Diplomatari del monestir de Santa Maria de Santes Creus (975-1225)*, Fundació Noguera, Col. Diplomatari núm. 35, vol. II, Barcelona 2005, doc. 550.
- 29.- *Ibidem*, doc. 573.
- 30.- les publicà CARRERAS CANDI, F. (1924). «Ordinacions de bon govern a Catalunya», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, (1923-1924), T. XI, Barcelona, p. 298-299; en fa una introducció històrica errònia; el document el deuria descobrir Mn. Joan Pié mentre fou rector de la Guàrdia, vers 1897. Les ordinacions de Balaguer les trobà i transcriví fra Pere Sanahuja qui, a la seva *Història de la ciutat de Balaguer*, 3a. edició, Ed Ajuntament de Balaguer, Lleida 2002, diu, a la p. 273: «totes aquestes ordinacions, contingudes en 38 folis del manuscrit en qüestió, vaig transciure-les jo a prec del senyor Francesc Carreras i Candi, el qual va publicar-les a la revista de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la que ell n'era director, al volum XII (1926) p. 372-80, 419-23 i 520-33. El senyor Carreras i Candi les prologà amb unes paraules i al final, com si res, hi posà el seu nom, sense donar compte de qui les havia transcrit». Les hem inclòs a l'Apèndix documental amb el núm. 2. En la transcripció de les Ordinacions de la Guàrdia hem emprat el document original.
- 31.- MIQUEL, F, *Liber Feudorum Major; Cartulario que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón*, vol. I, Barcelona 1945, p. 298, doc. 274.
- 32.- *Ibidem*. P. 290, doc. 265.
- 33.- *Ibidem*. P. 283, doc. 260.
- 34.- SOBREQÜÉS, S. *Els grans comtes de Barcelona*, 1987, p. 75 i ss.
- 35.- MIQUEL, F, *Liber Feudorum Major*, obra citada, p. 286, doc. 262 i p. 287, doc. 263 i 264.
- 36.- *Ibidem*, p. 285 doc. 261.
- 37.- ALTISENT, A., «Seguint el rastre de Guerau de Jorba i el seu llinatge», *Aplec de Treballs* (Montblanc), 1 (1978), p. 37; tanmateix ens consta

que el 1167 Pere de Queralt havia penyorat un camp a les Piles a Guerau de Jorba per 30 morabatins (*Ibidem*, p. 59).

38.- *Ibidem*, p. 63.

39.- *Ibidem*, p. 71.

40.- Arxiu Reial de Barcelona, Cancelleria, Reg. núm. 2, f. 128rv-129r.

41.- FELIP, J., «Els castells de les Piles i de Turlanda a mitjan segle XIII», *Recull* (Santa Coloma de Queralt) 3, (1995), p. 71.

42.- Apèndix documental, doc. núm. 3

43.- GUAL, Valentí, «*Demografia i Onomàstica de Les Piles a l'Edat Moderna*», *Recull* (Santa Coloma de Queralt) 3, (1995), p. 118.

44.- FELIP, J. obra darrerament citada, p. 66.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1271, febrer, 22

Ordinacions promulgades en nom del poble de Blancafort, amb el permís dels batlles.

[O], perdut

A: còpia a l'Arxiu Archidiocesà de Tarragona, (AHAT), fons parroquial de Blancafort, manual notarial núm. 9 (1271-1290), sense foliar, [f. 4v]

Omnis populus Albefortis cum bayulos constituimus bannum et ponimus o[mnis homo vel] mulier quod intrent in vinea, vel arbore vel in ortos vel in clusuram, XII denarios, de nocte vel palam V solidos, quod emendet talam.

Omnis homo [quod mi]tat bestias groses en rostol et ibi garbes sint unacumque bestia III denarios (vel porcos II denarios) et quod [eme]ndet omnia.

Omnis pastor quod mitat oves in rostol ubi garbes sint [II solidos] de die, de nocte V solidos <et> quod emendet talam.

Omnis bestiam barana VI denarios de tota malaseyia que faie e emendet talam.

Omnis homo vel mulier quod transeat per dreuera, VI denarios.

Omnis ovis vel capra quod intret in vinea vel malol vindematas vel non vendiamata unaquamque, meallam, et quod emendet talam e si rove tot arbore que hom age plantat, III denarios.

Tot porc qui furc en safrà que persolvat VII denarios et emendet tala; et omnes bestia, oves vel capra meallam, bestia grossa XII denarios, barana VI denarios in tempore quod follia sint vel flor.

Omnis bestiam grossam quod intrent in bladum VI denarios, capra vel oves meallam, de Rassalida emfora.

Omnis homo¹ de Guardia, de Olivella vel omnis homo de Apiaria e de Munblanquet e de Rocalaura vel alio loco quod faciant linna in nostro termino quod persolvat VIII denarios et illem quod vendat vel pingnorat omni quod abeat duas partes et omnis homo quod det eis vel vendat eis fornillum quod persolvat II solidos et ille quod dexel abeat duas partes.

Tota erbazola que entreset en blat, ne aranc blat, XII denarios et quod emendat talam.

Et omnis homo qui cavi en cau alienum ni·l desfaze, V solidos de dia vel X de nocte, ni ludet ad ludum daus ad dugessa, ad erectos lista in vila nec in termino et prestaran-s'i.

Et omnis mulier qui lau de illa via d'Espellunca insuper, lanam ni filat nec bugadam vel nullam leguram persolvat VI denarios: abeant duas partes illem qui innoverint, tercium dominationem.

Omni mulier quod lau in bassa nullam leguram, persolvat VI denarios et nullus quod aleg illam bassam persolvat VI denarios.

Et omnis homo quod possit signare a · II^{as} · migerias de coletia e si passe de · X · migeres anant quod possit signare a · III · migeres e si no basten a · X · que no pusque sicnar sino a · IIes ·

Omnis homo qui tal ni arenc abre persolvat XII denarios vel emendet talam.

Omnis homo qui entret en coletia n·i metrà bèsties ni avelles II sous de dia, de nocte V solidos.

Et de hoc totum si clams non exiant, nullus persolvantur bannum.

Guillermus de Filiol, Johannes Albert, Jacobus Albert et Petrus Malet et Guillermus de Linia et Guillermus de Argillaguers et Petrus Johannis de Guardiola , [...] Arnaldi, Guillermus de Amors et Petrus Cabana.

(1) vel forner *tatxat*

2

1275,

Ordinacions promulgades pels prohoms de la Guàrdia dels Prats, amb el permís de la senyoria.

[O], perdut

A: AHAT, Fons notarial de la parròquia de Sant Jaume de la Guàrdia dels Prats, Manual notarial núm. 1, caps 17, (1251-1271), f. 77 v.

Volentat és estada dels pròmens de la Guàrdia dels Pratz que metan ban ab volentat dels seynors, zo és a saber, que qui cazarà conils que li cost ·V· solidos de dia e ·X· de nit, en lo seu ni en l'altruy, emperò que y puscha hom casar ·XV· dies a Homniasentorum e altres ·XV· a Nadal.

Item volen que negun qui joc a daus ni a esioetes que li cost ·X· solidos e azò estapblim ab volentat dels seyners e dels pròmens damuntitz.

Et negun que caz en los damunditz ·XV· dies en re de negú, més de volentat d'aquel de qui serà la terra, que pac lo ban damundit.

E negun qui aculirà aquels que jugaran que li cost ·X· solidos.

Ítem volen que negú no gos tenir fura, sinó aquels seynors volran e los pròmens de la vila.

Ítem volen que negú que metrà bèsties menudes en altruy que pac mallam cada bèstia e porc que pac ·II· diners. Et bèstia grossa ·II· diners.

Ítem els altres bans axí com és acustumat.

Anno Domini M^o · CC^o · LXX° · V^o

3

1277, desembre, 21

Ordinacions promulgades pels prohoms de les Piles, amb el consell del castlà Bord de Timor.

[O], perdut

A: AHAT, Fons notarial de la parròquia de les Piles, caixa 1, núm. 6, (1277-1278), f. 44v.

Sit notum cunctis quod nos omnes homines de Pilis concordantes insimul cum concilio et voluntate de Bordum de Timor, castlano de Pilis, mitimus bandos en casar a tempms sabut e qui·l trencarà que pac lo ban e que puschen cassar de sent Andreu tro a Nadal cadú el seu e asò an jurat totz ensempls. Primerament en Bort de Timor, castlà de les Piles, e totz los altres hòmentz de les Piles e a·l jurat Bernat Bartolomeu, Pere Borràs, n'Aguiló Carbonel, Berenguer d'Agiló, Arnau Aguló, Berenguer Rocha, Berenguer Vidal, Arnau Martí, Jouan Rog, Pere Mateu, Arnau Martí, Berenguer Mateu, Raimon de Brianzó, Arnau Majatin, Bernat Cheralt, Berenguer Timor, Pere Bartolomeu, Raimon Vidal, Berenguer Feriagut, Pere Agiló, Pere Ferreagut, Guillem Timor, Arnau d'Ondara, Arnau Genovés, Raimon Carbonel, en Jacme Blanc, en Bort de Timor, castlà de les Piles qui asò a jurat e totz achets damunt ditz ab el e que el lo farà tenir e aver lo ban d'achetz Nadal qui ve primer a ·X· anz complitz e de cassar l que nul hom no cas el seu n'en altruy de dia ne de nitz e del qui farà que li cost de dia ·V· solidos e de nit ·LX· solidos car ajen licència de casar cadú el seu de sent Andreu tro a Nadal e achel qui·l nit l'acuria·l en l'autrul que aja sa casaó salva en aquel tems e l'altre sia d'aquel de qui és la terra.

Quod fuit actum ·XII· kalendas ianuarii. Testes ut supra.

Rebuda: juliol de 2021

Valoració: Dr. Jordi Morelló Baget

Acceptació: setembre de 2021